

De meerpartijenovereenkomst

Bb 2021/22

Enkele beschouwingen naar aanleiding van het arrest van de Hoge Raad van 5 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:177

1. Inleiding

Overeenkomsten worden veelal gesloten tussen twee partijen: zo zijn bij koop in de regel slechts één koper en één verkoper betrokken. Er doen zich ook gevallen voor waarin meerdere partijen zijn betrokken bij eenzelfde overeenkomst. In dat geval spreekt men van een meerpartijenovereenkomst. Het overeenkomstenrecht gaat uit van overeenkomsten die zijn gesloten tussen twee partijen. De vraag rijst wat er geldt voor meerpartijenovereenkomsten. Wat is bijvoorbeeld rechtens indien dwaling van één partij is veroorzaakt door de tweede partij: is in dat geval de onschuldige derde partij het slachtoffer van het handelen van de andere twee partijen?

Het gaat het bestek van deze bijdrage te buiten om een volledig overzicht te geven van de meerpartijenovereenkomst. In deze bijdrage komt allereerst aan de orde wanneer sprake is van een meerpartijenovereenkomst; vervolgens zal ik, kort, ingaan op de rol van wilsgebreken bij een meerpartijenovereenkomst. Ter afsluiting zal ik bespreken welke rol de meerpartijenovereenkomst speelt in het procesrecht. Deze thema's komen ook aan de orde in het arrest van de Hoge Raad van 5 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:177. Ik zal de hiervoor genoemde thema's bespreken aan de hand van dit arrest.

2. De meerpartijenovereenkomst en het BW

Het Nederlandse recht bevat geen bijzondere definitie van een meerpartijenovereenkomst. Men spreekt van een meerpartijenovereenkomst wanneer sprake is van een overeenkomst die wordt gesloten tussen meer dan twee partijen.² Via de weg van uitleg van de overeenkomst zal moeten worden bepaald of een overeenkomst kwalificeert als een meerpartijenovereenkomst. Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de feitelijke constellatie en tegelijkertijd is de kwalificatie een rechtsvraag in de zin van artikel 25 Rv.³ Hoewel het BW geen definitie bevat van een meerpartijenovereenkomst, benoemt artikel 6:213 lid 2 BW wel de 'overeenkomsten tussen meer dan twee partijen'. Dit is de meerpartijenovereenkomst. Artikel 6:213 lid 2 BW schrijft voor dat op meerpartijenovereenkomsten de wettelijke bepalingen betreffende overeenkomsten (in titel 6.5 BW)

niet van toepassing zijn, voor zover de strekking van de betrokken bepalingen in verband met de aard van de overeenkomst zich daartegen verzet. Met andere woorden, de bepalingen uit het overeenkomstenrecht zijn in beginsel van toepassing op de meerpartijenovereenkomst, tenzij de strekking van de relevante wetsbepalingen zich daartegen verzet. In aanvulling daarop bepaalt artikel 6:279 lid 1 BW dat ook de bepalingen betreffende wederkerige overeenkomsten (in afdeling 6.5.5 BW) in beginsel van overeenkomstige toepassing zijn op overeenkomsten waaruit tussen meer dan twee partijen verbintenissen voortvloeien (de meerpartijenovereenkomst), voor zover de aard van de overeenkomst zich daartegen niet verzet.

Soms kan de meerpartijenovereenkomst door splitsing eenvoudiger te hanteren zijn. Als gevolg van splitsing kan het zo zijn dat ten aanzien van de aan de orde zijnde rechtsvraag slechts twee partijen overblijven in het afgesplitste deel, zodat het karakter van de meerpartijenovereenkomst in zoverre niet langer een rol speelt.⁴ Het zal echter niet in alle gevallen mogelijk zijn om een meerpartijenovereenkomst te splitsen.

3. Wilsgebreken en de meerpartijenovereenkomst

Uit het voorgaande vloeit voort dat het leerstuk van wilsgebreken ook van toepassing is op meerpartijenovereenkomsten. Toch rijzen er in dit kader verschillende vragen. Zo zou bijvoorbeeld de vraag kunnen rijzen of een wilsgebrek bij één partij bij de meerpartijenovereenkomst in alle gevallen zal, of kan, leiden tot vernietiging van de meerpartijenovereenkomst als geheel. Is sprake geweest van bedrog, bedreiging of misbruik van omstandigheden bij (de totstandkoming van) een meerpartijenovereenkomst, dan geldt in beginsel dat de meerpartijenovereenkomst in zijn geheel vernietigbaar zal zijn.⁵

De vraag welke rol dwaling speelt bij meerpartijenovereenkomsten wordt verschillend beantwoord in de literatuur. Hijma⁶ stelt dat wanneer slechts één wederpartij bij de dwaling is betrokken de overeenkomst in beginsel vernietigbaar is, 'met dien verstande dat deze vernietigbaarheid niet kan worden ingeroepen tegen een medepartij die geen reden had het bestaan van de dwaling te veronderstellen'. Bij dwaling kan de rechter immers, op verlangen van een van de partijen, in plaats van de vernietiging uit te spreken de gevolgen van de overeenkomst wijzigen ter opheffing van eventueel ontstaan nadeel (art. 6:230 lid 2 BW). Hijma⁷ concludeert: '(d)e optie van een rechterlijke bijschaving is juist ook bij de meerpartijenovereenkomst interessant; niet

1 Mr. S.A. Kruisinga is als universitair hoofddocent verbonden aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht (UU) en is Professional Support Lawyer bij Van Benthem & Keulen B.V.

2 Vgl. ook T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Meerpartijenovereenkomst en samenhangende overeenkomsten* (Monografieën BW A29), Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 47 e.v.

3 HR 9 februari 1979, ECLI:NL:PHR:1979:AC0729, NJ 1979/501 m.nt. C.J.H. Brunner (*Pied Boeuf*).

4 T.F.E. Tjong Tjin Tai, a.w. p. 62.

5 T.F.E. Tjong Tjin Tai, a.w. p. 70 en Jac. Hijma, 'Wilsgebreken bij een meerpartijenovereenkomst', in: C.G. Breedveld-De Voogd e.a. (red.), *De meerpartijenovereenkomst*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p.114-119.

6 Jac. Hijma, a.w. p. 124.

7 Jac. Hijma, a.w. p. 125.

zelden zal door een aanpassing van de prijs het contract kunnen worden gesauveerd'.

Tjong Tjin Tai⁸ daarentegen geeft de voorkeur aan een wat minder terughoudende benadering. Hij stelt dat voor de (mogelijkheid van) vernietiging van de meerpartijenovereenkomst als geheel volstaat dat ten aanzien van ten minste één partij is voldaan aan de vereisten van artikel 6:228 lid 1 BW. Zijns inziens moet de kennis of het handelen van één partij worden toegerekend aan de overige partijen. Als verweer zou een partij kunnen betogen dat in het concrete geval zodanige toerekening niet gerechtvaardigd is. Hij voegt hier overigens direct aan toe dat het mogelijk is dat niet de gehele overeenkomst vernietigd wordt vanwege een wilsgebrek: in beginsel zal een partij die vernietiging verlangt niet meer kunnen bereiken dan vernietiging voor zover het haar aangaat (partiële vernietiging).

Hoewel er dus bij dwaling mogelijk iets meer ruimte bestaat voor nuance geldt voor de meerpartijenovereenkomst als uitgangspunt dat een dergelijke overeenkomst in de regel in zijn geheel vernietigd zal kunnen worden wanneer zich een wilsgebrek voordoet. De buitengerechtelijke vernietigingsverklaring moet aan alle partijen bij de meerpartijenovereenkomst worden gericht (art. 3:50 lid 1 BW) en bij een rechtsvordering tot vernietiging van een overeenkomst moeten alle partijen bij die overeenkomst in rechte worden betrokken (art. 3:51 lid 2 BW). Het is deze regel die aan de orde was in het hierna te bespreken arrest van de Hoge Raad van 5 februari jl.

4. Hoge Raad 5 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:177

De feiten die ten grondslag liggen aan het arrest van de Hoge Raad van 5 februari jl. zijn als volgt. Vitens was eigenaar van een perceel grasland, een aangrenzend perceel met een watercentrale en een waterleidingnetwerk dat in verbinding stond met de watercentrale. De genoemde percelen liggen in de nabijheid van het voetbalstadion van FC Twente. Laatstgenoemde had meer parkeerruimte nodig en wilde daarom het perceel grasland kopen. Vitens was bereid om dat perceel, de watercentrale en het waterleidingnetwerk te verkopen. Met het oog op de voorgenomen verkoop heeft Vitens het waterleidingnetwerk ingeschreven in de openbare registers. Het netwerk is weergegeven op door of namens Vitens gemaakte netwerktekeningen die zijn ingeschreven in de openbare registers; op deze tekeningen staan ook waterleidingen die Vitens gebruikte voor transport van drinkwater.

In juni 2011 hebben Vitens, FC Twente (als vertegenwoordiger van B.I.C. Almelo B.V.) en Deltaborgh een koopovereenkomst gesloten met betrekking tot het grasland, de watercentrale en het waterleidingnetwerk. Na enige tijd bleek dat het waterleidingnetwerk niet alleen industriewaterleidingen omvatte, maar ook drinkwaterleidingen en dat was niet de bedoeling. Vitens stelde zich op het standpunt dat het nooit de bedoeling was geweest om de drinkwaterleidingen

te verkopen; zij beriep zich onder meer op wederzijdse dwaling en vorderde op grond daarvan gedeeltelijke vernietiging van de koopovereenkomst. Vitens dagvaardde uitsluitend Deltaborgh en niet FC Twente en/of B.I.C. Almelo B.V. De rechtbank en het hof honoreren het beroep op dwaling van Vitens. In de conclusie van A-G Rank-Berenschot krijgen beide een veeg uit de pan. De A-G concludeert tot vernietiging van het arrest van het hof en de Hoge Raad volgt de A-G. Op grond van artikel 3:51 lid 2 BW dient immers een rechtsvordering tot vernietiging van een rechtshandeling te worden ingesteld 'tegen hen die partij bij de rechtshandeling zijn'. Indien het om een meerpartijenovereenkomst gaat, moet de rechtsvordering dan ook tegen alle contractspartijen worden ingesteld. De A-G stelt (in onderdeel 2.7 van de Conclusie): '(i)ndien sprake is van een te vernietigen rechtshandeling waarbij meerdere partijen betrokken zijn, zou men kunnen spreken van een *'processueel ondeelbare rechtsverhouding'* krachtens wettelijk voorschrift'. Artikel 3:51 lid 2 BW verplicht in dit geval immers tot samenvoeging van vorderingen.

Twee lessen volgen uit dit arrest. Enerzijds moet een partij die een vordering instelt tot vernietiging van een meerpartijenovereenkomst dus zelf goed opletten en ervoor zorgen dat alle bij die overeenkomst betrokken partijen in de procedure worden betrokken. Anderzijds dient de rechter er ambtshalve voor te waken dat alle bij de processueel ondeelbare rechtsverhouding betrokken partijen in het geding worden opgeroepen. Ook in een meer recent arrest benadrukt de Hoge Raad⁹ opnieuw dat de rechter die – naar aanleiding van een daarop gericht verweer dan wel ambtshalve – vaststelt dat niet alle partijen bij de te vernietigen rechtshandeling in het geding zijn betrokken gelegenheid dient te geven 'om de niet opgeroepen partij alsnog in het geding te betrekken door oproeping op de voet van art. 118 Rv binnen een daartoe door de rechter te stellen termijn'. Dit geldt zowel in eerste aanleg als na aanwending van een rechtsmiddel (zoals hoger beroep of cassatie).

In het algemeen is het mogelijk om een meerpartijenovereenkomst tussen A, B en C te splitsen in een geschil tussen enkel A en B of tussen B en C of tussen A en C. Dit vloeit voort uit de beginselen van partijautonomie en proceseconomie.¹⁰ Vordert een partij echter vernietiging van een meerpartijenovereenkomst, dan geldt op grond van artikel 3:51 lid 2 BW dat de vordering tot vernietiging moet worden ingesteld tegen alle andere partijen bij die overeenkomst.

5. Conclusie

Hoewel in het BW geen aparte plaats is ingeruimd voor de meerpartijenovereenkomst, heeft de wetgever wel duidelijk rekening gehouden met deze bijzondere rechtsfiguur. Waar er aanleiding bestaat om gebruik te maken van een meerpartijenovereenkomst is wel oplettendheid vereist. Zo lijken er aan de mogelijke vernietiging van een

⁸ T.F.E. Tjong Tjin Tai, a.w. p. 71-72.

⁹ HR 19 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:274, r.o. 3.2.

¹⁰ Vgl. M.O.J. de Folter, 'De rechter en de onmisbare partij. Beschouwingen over meerpartijencontracten.' in: C.G. Breedveld-De Voogd e.a. (red.), *De meerpartijenovereenkomst*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 68.

meerpartijenovereenkomst op grond van het wilsgebrek dwaling – mogelijk – bijzondere eisen te worden gesteld. Bovendien geldt dat als een partij de meerpartijenovereenkomst zou willen vernietigen, de vordering tot vernietiging moet worden ingesteld tegen alle andere partijen bij die overeenkomst. De Hoge Raad heeft immers in twee recente arresten expliciet overwogen dat in geval van een procedure waarin de vernietiging van een meerpartijenovereenkomst wordt gevorderd alle partijen bij de te vernietigen rechtshandeling in het geding moeten worden betrokken.